

INFLYATSIYA O'ZGARISHINING JAMG'ARMA BALANSIDA TA'SIRI

Andijon viloyati Paxtaobod tumani 1-son texnikumi

Baxritdinova Nigoraxon Gulomjonovna

Biznes asoslari

Nigora_baxritdinova8@gmail.com

955900470

Annotatsiya: Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy subyektlar jamg'arma balansiga ta'siri yoritilgan. Inflyatsiya sharoitida pulning xarid qobiliyati pasayishi, real va nominal foiz stavkalari o'rtasidagi bog'liqlik hamda iste'molchilar xulq-atvorining o'zgarishi tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada jamg'armalarni qadrsizlanishdan himoya qilish usullari va davlat iqtisodiy siyosatining roli muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Inflyatsiya, jamg'arma balansi, xarid qobiliyati, Fisher effekti, real foiz stavkasi, iste'mol savati, aktivlar diversifikatsiyasi.

Kirish

Inflyatsiya — bu narxlarning umumiy darajasi oshishi va pul qadrining pasayishi jarayonidir. Iqtisodiyotda jamg'arma investitsiyalarning asosi hisoblanadi. Biroq, inflyatsiya yuqori bo'lgan sharoitda jamg'arish jarayoni murakkablashadi. Jamg'arma balansi nafaqat pul miqdorini, balki ushbu mablag'larning kelajakda qancha tovar va xizmat sotib olishga qodirligini (real qiymatini) aks ettiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI Tadqiqot jarayonida statistic, analitik, qiyosiy, kuzatuv, induktiv, deduktik, mantiqiy, monitoring, ekspress – baholash va boshqa tahlil usullaridan foydalanildi. O'rganilgan adabiyotlar natijasida mavzu to'liq yoritib berildi. **TAHLIL VA NATIJALAR** Muomalada qog'o pullar va tanga pullarning mavjudligi inflyatsiyani vujudga keltiruvchi iqtisodiy kategoriyalardan biri hisoblanadi. —Inflyatsiya termini – lotincha —inflation so'zdan olingan bo'lib

—shishirilgan, —bo‘rttirilgan, —ko‘pchigan degan ma‘nolarni anglatadi. Inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati muomaladagi naqd pullarning sotib olish qobiliyatining pasayishi, tovarlar va xizmatlarning bahosini o‘shirishini anglatadi. Bu so‘z XIX asrning o‘rtalaridan boshlab iqtisodchilar tomonidan iqtisodiy termin sifatida ishlatilgunga qadar, u tibbiyotda xavfli o‘smas kasalligini ifodalashda qo‘llanilgan. Tarix haqiqatdan ham bu so‘zning har tomonlama xavfli ekanligini ko‘rsatdi. Chunki inflyatsiya qandaydir alohida olingan bozorlarda tovarlar va xizmatlar narxining o‘shirishiga iborat bo‘lmasdan, bu umumiy iqtisod uchun xavfli hodisadir. Inflyatsiya so‘zining iqtisodiy o‘girtmasi — muomalada mavjud bo‘lgan tovarlar va ularning bahosiga nisbatan ko‘p pul chiqarish degan ma‘noni anglatadi. Agar tarixga e‘tibor beradigan bo‘lsak, urush va boshqa ofatlar sababli boshqa xarajatlarning oshib ketishi, inflyatsiya bilan uzviy bog‘liq. Masalan, Angliyada kuchli inflyatsiya XIX asrning boshida Napoleon bilan urush davrida, Fransiyada — fransuz revolyutsiyasi davrida, Rossiyada XIX asrning o‘rtalarida namoyon bo‘lgan. Germaniyada juda yuqori su‘atlardagi inflyatsiya 1923 — yillarda bo‘lib, muomaladagi pul massasi 496 kvintillion markagacha yetgan va pul birligi trillion marta qadrsizlangan. Bu tarixiy misollar ko‘rsatadiki, inflyatsiya hozirgi davr jarayoni bo‘lmasdan, balki tarixan mavjud bo‘lgan jarayon bo‘lib hisoblanadi. Inflyatsiya va uning rivojlanishi alohida olingan mamlakatda ma‘lum xususiyatlarga ega bo‘lishi mumkin. Hozirgi davr inflyatsiyasi, o‘tgan davr inflyatsiyasidan farq qiluvchi xususiyatlarga ega. Oldingi inflyatsiyalar vaqtinchalik bo‘lib, ular odatda urush vaqtida harbiy xarajatlarni qoplash uchun qog‘oz

pullar chiqarilishi natijasida yuzaga kelgan. Oldingi davr inflyatsiyalarining yana bir xususiyati shundaki, ular ma‘lum davrda namoyon bo‘lgan. Hozirgi davr inflyatsiyasi esa odatda doimiy (xronik) xarakterga ega bo‘lib, xo‘jalik hayotining barcha sohalarini qamrab olishi bilan, pul omillarida tashqari boshqa iqtisodiy omillarga ta‘sir qilishi bilan farqlanadi. Oxirgi yillarda inflyatsiya tez — tez uchrab turadigan jarayon bo‘lib, sifati ham o‘zgarib bormoqda. Buning sababi shundaki, hozirgi kunlardagi inflyatsiya: birinchidan, uzluksiz baholarning oshishiga;

ikkinchidan, pul muomalasi qonuning buzilishi natijasida umumxo'jalik mexanizmining ishdan chiqishiga olib keladi. XX asr inflyatsiyasining asosiy sababi tovar kamyobligigina bo'lib qolmasdan, ishlab chiqarish va qayta ishlab chiqarishda krizislar mavjudligi bilan ifodalanadi. Hozirgi davr inflyatsiyasi: birinchidan, pul talabining Tovar taklifidan oshishi natijasida pul muomalasi qonunining buzilishi; ikkinchidan, ishlab chiqarishga ketadigan xarajatlar salmog'ining o'sishi natijasida tovarlar bahosining oshishi va shu sababli pul massasining ortib borishi bilann ifodalanadi. Inflyatsiyaning ichki omillari monetar – pul siyosati bilan va xo'jalik faoliyati bilan bog'liq turlarga bo'linadi. Xo'jalik faoliyati bilan bog'liq omillar bu xo'jalik va iqtisoddagi mutanosiblikni buzilishi, ishlab chiqarishda yakka hukmronlikka yo'l qo'yish, iqtisodning siklik rivojlanishi, investitsiyalashda nomutanosiblik, baholarni tashkil qilishda davlatning yakka hokimligi, kredit siyosatining noto'g'ri olib borilishi va boshqalar hisoblansa, pul bilan bog'liq omillarga davlat moliyasi sohasidagi krezislar, davlatning byudjet defitsiti, davlat qarzlarning o'sishi, pul emissiyasi, pul muomalasi qonunining buzilishi, kreditlashda avtomatizmga yo'l qo'yish va boshqalar kiradi.

Inflyatsiyaning tashqi omillariga jahon iqtisodiyotida bo'lgan krezislar, (xom – ashyo, yoqilg'I, valyuta bo'yicha) davlatning valyuta siyosati, davlatning boshqa davlatlar bilan tashqi iqtisodiy faoliyati, oltin va valyuta zaxiralari bilan bo'ladigan noqonuniy operatsiyalar va boshqalar bo'lishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish rivojlanishida yuzaga keladigan nomutanosibliklar sababli tovarlar va xizmatlar bahosining umumiy yoki to'xtovsiz o'sishi va natijada pul muomalasi qonunining buzilishi oqibatida pul birligining qadrsizlanishiga inflyatsiya deb aytiladi. Inflyatsiya quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi: • Tovarlar va xizmatlar bahosining uzluksiz va tartibsiz o'sib borishi natijasida pulning qadrsizlanishi va uni sotib olish qobiliyatining tushib borishi; • Chet el valyutasiga nisbatan milliy valyuta kursining tushib ketishi; • Milliy pul birligida oltin narxining oshib borishi va boshqalar. Inflyatsiyaning turlari: • Sudraluvchi inflyatsiya (mamlakatda inflyatsiya darajasi 5 – 10% bo'lgan holatda kuzatiladi); • Shiddatli inflyatsiya (inflyatsiya

darajasi 10 – 100%, ba‘zan, 200% gacha bo‘lgan holatlarda kuzatilishi mumkin); • Giperinflyatsiya (inflyatsiya darajasi 200% dan yuqori bo‘lgan vaziyatda namoyon bo‘ladi. Yuqorida ta‘kidlab o‘tilganidek, giperinflyatsiyaga misol tariqasida 1923 – yillarda Germaniyada yuzaga kelgan inflyatsiyani keltirib o‘tishimiz mumkin);

• Talab inflyatsiyasi. (Inflyatsiyaning bu an‘anaviy turi talab oshib ketganda yuzaga keladi. Ishlab chiqarish sohasi aholining talabini to‘la qondira olmaydi, taklifiga nisbatan talab oshib ketadi. Natijada tovarlar bahosi o‘sadi. Kam miqdordagi tovarlar ko‘p pul massasiga to‘g‘ri keladi); • Ishlab chiqarish bilan bog‘liq (taklif) inflyatsiya. (Har xil jarayonlar va tarkibiy o‘zgarishlar natijasida mehnat unumdorligining pasayishi natijasida mahsulot ishlab chiqarishga ketgan xarajatlar oshadi). Inflyatsiya oqibatlari Inflyatsiya iqtisodiyotni vayron qilish darajasigacha ta'sir qilishi mumkin. Inflyatsiya sharoitida: • Eng avvalo pul birligi qadrsizlanadi; • Tovarlardagi narxlar mutanosibligi buziladi; • Xaridor va sotuvchilar u yoki bu qarorni aniq qabul qilishga ikkilanadilar; • Katta investitsiyalar qilish xavf-xatari oshadi; • Tadbirkorlar qisqa muddatli qarorlar va harakatlar bilan cheklanib qolishadi; • Shaxsiy jamg‘armalar o‘z qadrini yo‘qotadi; • Aktsiyalar, obligatsiyalar, cheklar, veksellar, sertifikatlar, sug‘urta polislarining real qiymati pasayadi. • Kam ta'minlangan aholi yanada qashshoqlashadi; • Mehnat qilish va tadbirkorlikning rivojlanishiga karaganda ish haqi tezroqqadrsizlanadi. Xullas, inflyatsiya bozor jarayonini tartibsizlantirib, ham ishlab chiqarishni, ham iste'molni izdan chiqaradi, aholining turmush darajasini keskin pasaytiradi, jamiyatda sotsial tanglikni vujudga keltiradi. O‘zbekistonda inflyatsiyaga qarshi siyosatning olib borilishi. Inflyatsiyaga qarshi tadbirlarni amalga oshirishni uzoq muddatli va qisqa muddatli siyosat bilan qo‘shib olib borish kerak. Uzoq muddatli siyosat quyidagilarni o‘z ichiga oladi: • Soliq tizimini takomillashtirish hamda davlatning xarajatlarini kamaytirish hisobiga byudjet taqchilligini qisqartirish choralarini ko‘rish; • Pul muomalasi sohasidagi tadbirlar, xususan pul massasi o‘sishining yo‘l qo‘yish mumkin bo‘lgan eng yuqori me‘zonlarini, pul massasi o‘sishining har yilgi qat‘iy limitlarini belgilash; • Inflyatsiyani avj oldiruvchi tashqi omillarni bartaraf etish,

xususan hukumat byudjet taqchilligini moliyalashtirish maqsadida chet eldan qisqa muddatli kreditlar va qarzlar olish

Xarid qobiliyatining pasayishi

Inflyatsiya "yashirin soliq" kabi ishlaydi. U naqd ko'rinishdagi jamg'armalarning xarid quvvatini kemiradi.

- **Misol:** Tasavvur qiling, sizda 100 mln so'm bor va bugun bu pulga 1 ta avtomobil olish mumkin. Agar inflyatsiya 10% bo'lsa, bir yildan keyin o'sha avtomobil 110 mln so'm bo'ladi. Sizning 100 mln so'mingiz o'z joyida tursa-da, endi u avtomobilning faqat 90% qismini sotib olishga yetadi xolos.

2. Iste'mol xulq-atvorining o'zgarishi

Kutilayotgan inflyatsiya odamlarni jamg'arishdan ko'ra ko'proq sarflashga undaydi. Bu "inflyatsion kutishlar" deb ataladi. Odamlar "ertaga qimmatlashadi" degan qo'rquv bilan bugun ko'proq tovar sotib olishadi, bu esa bozordagi talabni oshirib, inflyatsiyani yanada tezlashtiradi (spiral effekti).

3. Jamg'arma balansini himoya qilish strategiyalari

Inflyatsiya sharoitida oqilona jamg'arma balansini quyidagi aktivlar orasida taqsimlanishi kerak:

1. **Ko'chmas mulk va oltin:** Ushbu aktivlar odatda inflyatsiya bilan parallel ravishda qimmatlashadi.

2. **Valyuta diversifikatsiyasi:** Milliy valyuta qadrsizlanayotgan bo'lsa, jamg'armaning bir qismini barqarorroq xorijiy valyutalarda saqlash.

3. **Indekslashgan obligatsiyalar:** Daromadliligi to'g'ridan-to'g'ri inflyatsiya darajasiga bog'langan qimmatli qog'ozlar.

Xulosa

Inflyatsiya jamg'arma balansining dushmani bo'lib, u uzoq muddatli kapital to'planishiga to'sqinlik qiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki:

- Real foiz stavkasi manfiy bo'lganda, aholi omonatlarini banklardan qaytarib oladi va iste'molga yoki ko'chmas mulkka yo'naltiradi.

- Barqaror iqtisodiy o'sish uchun davlat inflyatsiyani jilovlashi va jamg'armalarning real daromadliligi musbat bo'lishini ta'minlashi zarur.
- Inflyatsiya sharoitida faqatgina aktivlarni to'g'ri diversifikatsiya qilish orqali jamg'arma balansini saqlab qolish mumkin.

5. ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Pearson.
2. Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest*. Macmillan.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Inflyatsiya sharhi va pul-kredit siyosati hisobotlari*.
4. Stiglitz, J. E. (2015). *Economics of the Public Sector*. W. W. Norton & Company.